

แนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ความหมายและบทบาทของวารสาร

"วารสาร" (periodical) หมายถึงสิ่งมวลชนประเภทสิ่งพิมพ์ชนิดหนึ่ง โดยทั่วไปคำว่า "วารสาร" และ "นิตยสาร" เป็นคำที่ใช้แทนกันได้ (Gates อ้างถึงใน มาร์ควี คิวรัล 2518: 12) อย่างไรก็ตามระหว่าง "นิตยสาร" กับ "วารสาร" ก็ยังมีลักษณะเฉพาะที่เป็นของตนเอง ซึ่งทำให้จำแนกความแตกต่างได้ กล่าวคือ "นิตยสาร" มุ่งเสนอสาระความรู้ ความบันเทิง และการประกาศโฆษณา ในขณะที่ "วารสาร" มุ่งเสนอความรู้ทางวิชาการ หรือประเพณีปัญหา วิสัยทัศน์ จินตทัศน์ (2513: 309) ได้ให้คำจำกัดความของวารสารไว้ว่า "วารสาร" คือ สิ่งพิมพ์ที่ออกตามวาระ ตามปกติจะพิมพ์ออกตามเวลาที่กำหนดไว้อย่างสม่ำเสมอ เช่น รายสัปดาห์ รายบักษ์ รายเดือน รายสองเดือน รายสามเดือน รายครึ่งปี รายปี และรายอื่น ๆ เป็นสิ่งพิมพ์ที่พิมพ์เผยแพร่โดยมีชื่อของสิ่งพิมพ์เป็นชื่อเรียกแน่นอน ตีพิมพ์เรื่องต่าง ๆ รวมอยู่ในการเล่นเดียวกัน เขียนโดยผู้แต่งหลายคน อาจเป็นเรื่องในแขนงวิชาเดียวกันหรือไม่ก็ได้ เรื่องจะจบในฉบับหรือต่อเนื่องกันจบในหลายฉบับก็ได้ รูปแบบของวารสารชื่อหนึ่ง ๆ มักจะเป็นแบบเดียวกัน แม้จะไม่ตลอดไปก็ชั่วระยะเวลาหนึ่ง และจะให้เลขที่ของปีที่ (Volume) หรือฉบับ (Number) หรือวันเดือนปี (Date) ประจำเล่มไว้ด้วย โดยเลขที่ดังกล่าวนี้สัมพันธ์กับเล่มอื่น ๆ ที่ได้ตีพิมพ์มาแล้ว หรือที่จะตีพิมพ์ต่อไป

นอกจากนี้ นักวิชาการทางวารสารศาสตร์และบรรณารักษศาสตร์ได้กล่าวถึงลักษณะของวารสารไว้ในแง่ต่าง ๆ กัน เช่น กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของวารสารว่า มักจะเป็นไปนาน 2 ทาง คือ หนึ่ง เป็นหัวทอกของการโรมรัน (mouthpiece) ต่อสู้กันระหว่างความคิดใหม่กับความคิดเก่า และ สอง เป็นเวทีวิเคราะห์สถานการณ์อย่างมีหลักวิชาการ (academic) (สุภา ศิริมานนท์ 2529: 201) ในด้านรูปแบบก็อธิบายว่า วารสารแต่ละฉบับจะมีหมายเลขที่ออกเรียงตามลำดับ มีวัน เดือน ปี ประจำฉบับ มีกำหนดออกเผยแพร่อย่างสม่ำเสมอ ภายในเล่มจะประกอบด้วยบทความต่าง ๆ ซึ่งเขียนโดยผู้เขียนหลายคน (Davinson 1978: 11) มีลักษณะเปิดกว้าง และเป็นจุดเริ่มต้นของนักเขียนใหม่ (Gardner 1981: 73) ชื่อเขียนต่าง ๆ จะมีขนาดสั้น กระทัดรัดและได้ผ่านการย่อให้มีรูปแบบการนำเสนอ และเนื้อหาสาระที่เหมาะสมกับระดับความ

รับรู้ของกลุ่มผู้อ่าน จึงใช้เวลาสั้นกว่าการค้นคว้าจากหนังสือเล่ม (Loius, ed. 1954: 161)

ในด้านเนื้อหา วารสารเป็นสิ่งพิมพ์ที่มุ่งรายงานความก้าวหน้าทางวิชาการในทุกแขนงวิชาได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งผู้อ่านไม่สามารถจะค้นหาสาระเหล่านี้จากสิ่งพิมพ์อื่นได้รวดเร็วเท่าที่ได้จากวารสาร (Paradis 1966: 60)

จากคำจำกัดความและการกล่าวถึงวารสารในแง่มุมต่าง ๆ ข้างต้นจึงกล่าวได้ว่าวารสารเป็นสื่อมวลชนที่มีบทบาทในด้านประเทืองปัญญามากกว่าที่จะสนองความบันเทิง เรืองใจ และมุ่งสนองความต้องการของกลุ่มสังคมที่เรียกว่า "ปัญญาชน" (intellectual) มากกว่าจะเป็นที่นิยมของประชาชนในวงกว้าง ดังนั้น วารสารแต่ละฉบับย่อมมีปัญญาชนกลุ่มหนึ่งแวดล้อมอยู่ในฐานะผู้เขียนและผู้อ่าน เนื้อหาของวารสารก็คือ ผลผลิตทางปัญญาของปัญญาชนเหล่านั้นนั่นเอง

ประเภทของวารสาร

การแบ่งประเภทของวารสารนั้นสามารถจัดแบ่งได้หลายลักษณะ แล้วแต่ผู้แบ่งจะใช้ลักษณะใดเป็นเกณฑ์ในการแบ่งประเภท จากการศึกษาพบว่า มีนักวิชาการทางด้านบรรณารักษศาสตร์ได้จัดแบ่งประเภทของวารสารไว้ต่าง ๆ กัน ดังนี้

1. แบ่งตามลักษณะเนื้อหาของวารสาร อาจแบ่งได้เป็น 3 ประเภท (katz 1971: 2-3) คือ

- 1.1 วารสารทั่วไป อ่านได้ทั้งชายและหญิง ผู้ใหญ่และเด็ก มีโฆษณามาก
- 1.2 วารสารกึ่งวิชาการ เน้นหนักความรู้มากกว่าความบันเทิง รายได้้นอกจากค่าโฆษณาอีกคือ ค่าบอกรับจากสมาชิก
- 1.3 วารสารวิชาการ เป็นวารสารสำหรับผู้อ่านเฉพาะกลุ่มที่อยู่ในแวดวงสาขาวิชานั้น ๆ รายได้จะได้จากค่าบอกรับของสมาชิก และเงินอุดหนุนจากองค์การ สมาคมและบริษัทการค้า ฯลฯ

2. แบ่งตามลักษณะของกลุ่มผู้อ่าน ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ (Hildick 1966: 29-41)

- 2.1 วารสารสำหรับผู้อ่านทั่วไป เช่น ข่าว วิจารณ์ข่าว วารสารสำหรับครอบครัว ผู้หญิง เด็ก ฯลฯ

2.2 วารสารสำหรับผู้่านเฉพาะกลุ่ม เช่น วารสารเกี่ยวกับการเมือง งานอดิเรก กีฬาบางชนิด วิชาการสาขาใดสาขาหนึ่งโดยเฉพาะ วารสารของบริษัทการค้า วารสารเกี่ยวกับงานวรรณกรรม ฯลฯ

3. แบ่งตามลักษณะของแหล่งผลิตวารสาร แบ่งได้เป็น 3 ประเภท (เดือนใจ เกียวชี 2525: 23) คือ

3.1 วารสารที่ผลิตโดยสถาบันศึกษา องค์กร หรือสมาคมต่าง ๆ เพื่อเผยแพร่ความรู้

3.2 วารสารที่ผลิตโดยสำนักพิมพ์ ซึ่งจัดทำเพื่อผลกำไร

3.3 วารสารของบริษัทการค้า ซึ่งจัดทำขึ้นเพื่อประโยชน์ในด้านการประชาสัมพันธ์ นอกจากนี้ ยังได้มีการแบ่งประเภทวารสารตามลักษณะพิเศษต่าง ๆ ซึ่ง Elizabeth H. Tompson (อ้างถึงใน มารศรี ศิวรักษ์ 2518: 9-11) นำเสนอไว้ดังนี้

วารสารสาระสังเขป (Abstract Journal หรือ Abstract Periodical) หมายถึงวารสารที่รวมบทคัดย่อของเรื่องราวใหม่ ๆ ในหนังสือ จุลสาร และวารสารต่าง ๆ

วารสารรายปี (Annals Annual) หมายถึงสิ่งพิมพ์ที่กำหนดออกเป็นรายปี เช่นรายงานประจำปี รายงานการประชุมขององค์กร หรือหมายถึงสิ่งพิมพ์รายปีซึ่งวิจารณ์เหตุการณ์หรือรายงานความก้าวหน้าทางวิชาการสาขาใดสาขาหนึ่ง หรืออาจเป็นบันทึกเหตุการณ์ทั่ว ๆ ไปในรอบปี

ราชกิจจานุเบกษา (Gazette) หมายถึงวารสารของทางราชการซึ่งเสนอข่าวของทางราชการเพื่อให้ประชาชนทราบ

วารสารวิชาการ (Journal) มีความหมาย 4 ประการ คือ

1. หมายถึงวารสารหรือหนังสือพิมพ์
2. หมายถึงวารสารที่จัดทำโดยสถาบัน บริษัทหรือสมาคมทางวิชาการ (Learned Society) บรรจุข่าวใหม่ ๆ และรายงานกิจกรรม และผลงานในสาขาวิชาใดวิชาหนึ่ง
3. หมายถึงบันทึกรายงานการประชุมทางวิชาการของสมาคมทางวิชาการหรือบันทึกประจำวันของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับประชาชน เช่น นิตยภัตต์
4. หมายถึงบันทึกประจำวันเกี่ยวกับกิจกรรมของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

นิตยสาร (Magazine) มีความหมาย 2 ประการ คือ

1. หมายถึงวารสารสำหรับการอ่านทั่วไป บรรจุบทความในหลายสาขาวิชาการ เขียนโดยนักเขียนหลายคน ตามปกติจะตีพิมพ์นวนิยายและบทกวี

2. ตามความหมายเดิม หมายถึง สรุปรายรายเดือน และการเลือกเรื่อง เบ็ดเตล็ดต่าง ๆ จากสิ่งพิมพ์รายวันและรายสัปดาห์

วารสารวิจารณ์หรือปริทัศน์ (Review) มีความหมาย 2 ประการ คือ

1. การประเมินคุณค่างานด้านวรรณกรรม
2. วารสารที่บรรจุบทความวิจารณ์ (Critical Articles) และบทวิจารณ์ หนังสือใหม่

รายงานการประชุม (Transactions) เป็นสิ่งพิมพ์ที่ตีพิมพ์รายงานการประชุม และสารสังเขปรายงานการประชุมของสมาคมทางวิชาการ หรือเป็นบันทึกการประชุม เช่น รายงานการประชุมทางวิชาการเกษตรศาสตร์ และชีววิทยา

คุณสมบัติทางการสื่อสารของวารสาร

ในฐานะที่วารสารเป็นสื่อมวลชนประเภทสิ่งพิมพ์จึงมีคุณสมบัติทางการสื่อสารเช่นเดียวกับสื่อมวลชนประเภทสิ่งพิมพ์อื่น ๆ ซึ่งสรุปสาระสำคัญได้ 3 ประการคือ

1. วารสาร ได้ผ่านระบบการพิมพ์ที่ทันสมัย เป็นการพิมพ์จากต้นฉบับ หรือต้นแบบเดียวกันครั้งละหลาย ๆ เล่ม และมีความคงทนถาวร ผู้อ่านสามารถกลับมาทบทวนเนื้อหาได้ และตกทอดเป็นมรดกทางปัญญา ช้ามยุคข้ามสมัยได้
2. วารสาร สามารถส่งสาร (message) หรือเนื้อหา (content) ไปถึงผู้อ่านที่มีลักษณะเป็นมวลชนจำนวนมาก (mass) แต่ขาดความกลมกลืน (heterogeneous) และไม่ปรากฏตัวตนชัดเจน (anonymous) กระจายกันอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง ในเวลาไล่เลี่ยกัน และอาจได้รับการกล่าวถึง แนะนำ อ้างอิงจากผู้อ่านต่อ ๆ กันไปจนมีบทบาทเกี่ยวกับสาธารณชน 3 ประการ (สุภา ศิริมานนท์ 2528: 179) คือ

2.1 บทบาทในการแสดงสาธารณชน (Expressing Public Opinions)
ในกรณีที่สาธารณชนปรากฏขึ้นแล้ว

2.2 บทบาทในการชี้นำสาธารณชน (Guiding Public Opinion) และ

2.3 บทบาทในการสร้างสาธารณชน (Creating Public Opinion)

3. ลักษณะของสัมพันธ์ภาพระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ในกระบวนการสื่อสารของวารสาร เป็นสัมพันธ์ภาพที่ไม่มีความสมดุลง่าย กล่าวคือ ผู้ส่งสารอยู่ในฐานะที่สามารถส่งสารจำนวนมากไปยังผู้รับ โดยที่ผู้รับจะมีปฏิกิริยาตอบกลับ (feedback) มายังผู้ส่งสาร หรือฝ่ายจัดทำวารสารได้ในปริมาณที่น้อยกว่ามาก คุณสมบัติข้อนี้ทำให้วารสารในฐานะสื่อมวลชนอยู่ในฐานะ เป็น

ฝ่ายกำหนดประเด็นความสนใจ (agenda-setting) หรือกำหนดความรู้ให้แก่ผู้อ่านอย่างมีลักษณะต่อเนื่อง ควบเท่าที่ผู้อ่านหรือผู้รับสารยังเปิดรับสารจากวารสาร หรือเท่าที่ผู้อ่านยังหาซื้อวารสารนั้นมาอ่านอยู่ต่อไป

คุณสมบัติทางการสื่อสารของวารสารในฐานะสื่อมวลชนทั้ง 3 ประการข้างต้น ทำให้วารสารมีเงื่อนไขภายในเหมาะสมที่จะเป็นเครื่องมือทางการสื่อสารของปัญญาชน และเป็นตัวทวีคูณอันยิ่งใหญ่ของสารสนเทศ (informations) แนวความคิดทฤษฎีและอุดมการณ์ทางการเมือง ตลอดจนเป็นเครื่องมืออันสำคัญยิ่งที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดอันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชนในสังคม

ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการศึกษาบทบาทหน้าที่ของวารสาร

การศึกษาด้านหน้าที่ของวารสารมีทฤษฎีเชิงบรรทัดฐานที่สำคัญ 2 ทฤษฎี ซึ่งใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย คือ ทฤษฎีอิสรภาพนิยม ของ เพรด เอล ซีเบอร์ท และทฤษฎีรับผิดชอบทางสังคมของ เรออดอร์ พีเตอร์สัน (เกษม ศิริสัมพันธ์, ผู้แปล 2513: 31-83) ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

1. ทฤษฎีอิสรภาพนิยม

ทฤษฎีอิสรภาพนิยมเกิดขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 17 และ 18 เป็นทฤษฎีที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศเสรีประชาธิปไตย โดยธรรมชาติของทฤษฎีนี้ต่อต้านอำนาจเผด็จการของรัฐ ปรัชญาพื้นฐานของทฤษฎีมาจากแนวความคิดของ จอห์น มิลตัน (John Milton) จอห์น ลอค (John Locke) จอห์น สจิวัด มิลล์ (John Stuart Mill) โธมัส เจฟเฟอร์สัน (Thomas Jefferson) รวมทั้งปรัชญาทั่วไปของฝ่ายเหตุผลนิยม และสิทธิตามธรรมชาติ

บทบาทหน้าที่โดยทั่วไปของสื่อมวลชนตามทฤษฎีนี้ คือการแจ้งข่าวสาร การให้ความบันเทิง และการโฆษณาสินค้า รวมทั้งการจัดการขายเพื่อสร้างรากฐานทางเศรษฐกิจให้สามารถรักษาความเป็นอิสระทางการเงิน แต่บทบาทหน้าที่ซึ่งสำคัญเป็นพิเศษที่ทฤษฎีนี้เสนอให้สื่อมวลชนก็คือการเป็นเวทีอิสระให้กับการเสนอความคิดหลากหลายเพื่อช่วยในการแสวงหาลัจจะ โดยเชื่อมั่นว่ามนุษย์จะสามารถใช้เหตุผลแยกแยะดีชั่ว และเลือกรับส่วนดีไปได้ หรือถึงแม้จะเลือกผิดแต่เมื่อเวลาผ่านไปความรู้เพิ่มขึ้น ก็จะสามารถเลือกได้ถูกลัจจะย่อมผุดขึ้นมาเอง และคงอยู่รอดตลอดไปภายใต้ "ขบวนการพิสูจน์ตนเองของลัจจะ" (self-righting process) บทบาทการ

เป็นเวทีอิสระของสื่อมวลชนในที่นี้ ก็คือการระดมความคิดหลากหลาย เพื่อตรวจตราควบคุมรัฐบาล เป็นเสมือน "ยาม" ที่คอยเฝ้ามองดูการดำเนินงานของรัฐบาล โดยถือว่าการดำรงอยู่ของรัฐก็ เพื่อให้ปัจเจกชนได้บรรลุถึงความสามารถอันแท้จริงของตน ถ้าหากรัฐไม่สามารถจะสนองจุดนี้ได้ ก็จะต้องมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะถ้ารัฐใช้อำนาจในทางมิชอบหรือเป็นเชิงเผด็จการ อำนาจนิยม สื่อมวลชนก็ต้องทักท้วงขึ้น กล่าวโดยสรุปก็คือ สื่อมวลชนทำหน้าที่เป็นเวทีอิสระ เพื่อช่วยแสวงหาพลังจากความคิดที่หลากหลายมาตรวจตราควบคุมรัฐบาล

2. ทฤษฎีรับผิดชอบทางสังคม

ทฤษฎีรับผิดชอบทางสังคม เกิดขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 19-20 โดยมีพื้นฐานมาจากข้อเขียนของ วิลเลียม อี ฮ็อกคิง (William E. Hocking) ในหนังสือชื่อ "Freedom of the Press: A Framework of Principle" และจากหนังสือ "A Free and Responsible Press" ซึ่งคณะกรรมการว่าด้วยเสรีภาพหนังสือพิมพ์ (Commission of Freedom of the Press) ทั้งคณะร่วมกันเขียน ทฤษฎีรับผิดชอบทางสังคมนี้พัฒนาความคิดมาจากทฤษฎีอิสรภาพนิยม โดยพื้นฐานมีความเห็นตรงกันปัญหาเรื่องสิทธิและเสรีภาพของมนุษย์ เพียงแต่ทฤษฎีรับผิดชอบทางสังคมได้ก่อตัวขึ้นในยุคที่สังคม เศรษฐกิจ และ เทคโนโลยีสมัยใหม่ได้พัฒนาไปมาก ปัญหาต่าง ๆ ซับซ้อนขึ้น ดังนั้นทฤษฎีรับผิดชอบทางสังคมจึงตระหนักว่ามนุษย์จำเป็นต้องมีความรู้ และ ข้อมูลสารสนเทศที่ถูกต้อง ครบถ้วน และรอบด้านที่สุด จึงจะสามารถให้เหตุผล และตัดสินใจต่าง ๆ ได้อย่างสอดคล้องกับความเป็นจริง

การเปลี่ยนแปลงทางปรัชญาพื้นฐานดังกล่าว ทำให้ทฤษฎีรับผิดชอบทางสังคมเสนอให้สื่อมวลชนมีบทบาทหน้าที่ซึ่งพิเศษขึ้นจากทฤษฎีอิสรภาพนิยมเพื่อเพิ่มความรับผิดชอบต่อสังคมให้มากขึ้น คือ การทำหน้าที่เป็น "เวทีของการแลกเปลี่ยนทัศนะและการวิพากษ์วิจารณ์" สื่อมวลชนจะต้องค้นหา "สิ่งจะที่สมบูรณ์อย่างแท้จริง" ซึ่งซ่อนอยู่ภายในปรากฏการณ์ทางสังคมการเมืองที่สับสน และความคิดเห็นที่หลากหลาย โดยยกระดับข้อขัดแย้งต่าง ๆ ขึ้นสู่การอภิปรายถกเถียงสื่อมวลชนจะต้องยอมเสนอเรื่องราวหรือทัศนะที่ขัดแย้งหรือแตกต่างจากตน ในขณะที่ตนเองก็ยังใช้สิทธิในการใช้เหตุผลข้อมูลยืนยันความคิดเห็นของตน สื่อมวลชนจะต้องพยายามเป็นตัวแทนในการนำเสนอทัศนะที่สำคัญจากทุกฝ่าย มาเข้าเพียง เผยแพร่แต่ทัศนะที่เจ้าของหรือผู้ดำเนินการสนับสนุนหรือเห็นด้วยเท่านั้น

บุคคลที่มีอิทธิพลต่อลักษณะ ของวารสาร

ในการผลิตสื่อมวลชน โดยเฉพาะสื่อมวลชนประเภทสิ่งพิมพ์ จะมีบุคลิกลักษณะอย่างไร นั้น นักวิชาการทางวารสารศาสตร์ถือว่า ลักษณะของสื่อมวลชนประกอบขึ้นด้วยบุคคล 3 ฝ่าย ที่เป็น "ผู้ยิ่งใหญ่" ซึ่งมีอิทธิพลครอบคลุมกิจการสื่อมวลชนหรือสิ่งพิมพ์นั้น "ผู้ยิ่งใหญ่" ที่กล่าวถึงนี้ ประกอบ ด้วย ฝ่ายเจ้าของทุน (Those who OWN it) ฝ่ายผู้จัดทำ (Those who MAKE it) และฝ่ายผู้อ่าน (Those who READ it) (สุภา ศิริमानนท์ 2528: 178)

ดังนั้น บุคคลที่มีอิทธิพล ในการกำหนดบุคลิกลักษณะ ของวารสารย่อมประกอบขึ้นด้วย

1. ฝ่ายเจ้าของทุน

เนื่องจากการจัดทำวารสารแต่ละฉบับจะต้องใช้เงินทุนในการดำเนินการ เป็นจำนวนมาก ในขณะเดียวกัน การผลิตวารสารก็มิใช่ธุรกิจที่สร้างผลกำไรสูงจนสามารถจูงใจนักลงทุนแต่อย่างใด เป้าหมายของผู้ให้ทุนแก่กิจการประเภทนี้จึงมักจะเป็นเป้าหมายในทางการเมือง ทางวิชาการหรืออาจมีเป้าหมายในทางโฆษณาสินค้าและสร้างชื่อเสียง เพื่ออำนวยความสะดวกธุรกิจด้านอื่นต่อไปอยู่บ้าง แต่ก็มิใช่เป้าหมายที่หวังผลได้มากนัก เนื่องจากวารสารเป็นสื่อมวลชนที่เผยแพร่ อยู่ในแวดวงปัญญาชน นักวิชาการจำนวนหนึ่งเท่านั้น

วารสารทางวิชาการส่วนมากมักได้รับการสนับสนุน หรือดำเนินการจัดทำโดยสมาคมทางวิชาการ ซึ่งเป็นองค์กรที่ได้รับเงินอุดหนุนจากองค์กรต่าง ๆ ทั้งในประเทศและองค์กรทางสากลหรือในบางกรณีได้รับความอนุเคราะห์จากบุคคลต่าง ๆ ที่บริจาคเงินเพื่อสนับสนุนเป้าหมายทางวิชาการ

อย่างไรก็ดีอิทธิพลของฝ่ายเจ้าของทุนดังกล่าว สมาคมทางวิชาการ องค์กรระหว่างประเทศ พ่อค้านักธุรกิจหรือ ผู้ให้ทุนอุดหนุนอื่น ๆ แก่ผู้จัดทำวารสารนั้น มักจะเป็นอิทธิพลที่มีผลต่อบุคลิกลักษณะของวารสารเพียงในระดับนโยบายกว้าง ๆ

2. ฝ่ายผู้จัดทำ

บุคคลที่มีอิทธิพลต่อลักษณะของวารสารอย่างมากประกอบด้วย บรรณาธิการ และนักเขียนสำหรับบรรณาธิการ เป็นบุคคลที่มีบทบาทในการกำหนดลักษณะ เนื้อหาของวารสารมากกว่าบุคคลอื่นโดยธรรมชาติ เนื่องจากบรรณาธิการทำหน้าที่วางเค้าโครง เรื่องของวารสารแต่ละฉบับ ทำหน้าที่เป็นผู้เลือกสรรข้อเขียน มีสิทธิ์ในการตรวจแก้ต้นฉบับทั้งหลายที่นำมารวมพิมพ์ไว้ในวารสารนั้น การทำหน้าที่ของบรรณาธิการเปรียบเสมือนนายด่านที่จะ เปิดหรือปิดประตูแห่งความรู้ของผู้่านได้ (gate keeper) นอกจากนี้ บรรณาธิการยังเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างเครือข่ายนักเขียน กล่าวคือ เป็นผู้ที่ยกย่องนักคิดหรือปัญญาชนที่มีความรู้ความสามารถ แล้วทำหน้าที่กระตุ้นเตือน

เราความสนใจให้นักคิดเหล่านั้นผลิตผลงานทางปัญญาในรูปของข้อเขียนต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง และบ่อนงานเขียนให้ตีพิมพ์ในวารสารอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้ บรรณาธิการยังเป็นผู้ประสานงานกับบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องกับวารสารนั้นจากทุกฝ่าย โดยเป็นผู้ตัดสินใจขั้นสุดท้ายก่อนการจัดพิมพ์วารสารแต่ละฉบับ

ส่วนนักเขียนของวารสารแต่ละคน ต่างมีบทบาทในการกำหนดเนื้อหา แนวคิด ประเด็นในการนำเสนอ เป็นผู้เลือกใช้ภาษาสัญลักษณ์ต่าง ๆ เพื่อสื่อสารความรู้ ความคิดเห็นที่มีต่อชีวิต สังคม เศรษฐกิจ การเมืองอย่างอิสระ (หมายถึง นักเขียนสามารถเป็นฝ่ายเลือกสิ่งพิมพ์ที่ตนจะบ่อนงานเขียนให้ รวมทั้งสามารถกำหนด "ความหมาย" "ความจริง" ให้ผู้อ่านได้อย่างแยกคาย)

3. ฝ่ายผู้อ่าน

ผู้อ่านมีสิทธิเป็นฝ่ายเลือกซื้อ หรือสนับสนุนวารสารที่เสนอเนื้อหาสนองตอบความต้องการของตนได้ ลักษณะความต้องการเนื้อหาของผู้อ่านมีส่วนในการกำหนดลักษณะ เนื้อหาของวารสาร โดยผ่านความรู้ของผู้เขียนและบรรณาธิการไปกำหนดหัวเรื่อง หรือประเด็นปัญหาที่นำเสนอในวารสารนั้น

กล่าวได้ว่าบุคคลทั้ง 3 ฝ่ายคือ ฝ่ายเจ้าของทุน ฝ่ายผู้จัดทำ และฝ่ายผู้อ่าน ต่างก็มีความเป็นอิสระในความต้องการหรือเป้าหมายส่วนตน แต่เมื่อเข้ามาเกี่ยวข้องกันในฐานะองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อวารสารร่วมกัน ต่างฝ่ายจึงต้องถูกกำหนดจากฝ่ายอื่น ๆ ไปด้วย และฝ่ายที่มีอิทธิพลต่อลักษณะของวารสารอย่างใกล้ชิดที่สุด และมากที่สุดภายใน 3 ฝ่ายนี้ ก็คือ ฝ่ายผู้จัดทำวารสารนั่นเอง

แม้ว่าบุคคลทั้ง 3 ฝ่าย โดยรวมแล้ว จะมีอิทธิพลครอบคลุมกิจการวารสาร แต่อิทธิพลดังกล่าวจะส่งผลสะท้อนต่อสังคมได้ในขอบเขตของคุณสมบัติทางการสื่อสารของวารสาร ในฐานะสื่อมวลชนเท่านั้น

การประเมินคุณค่าทางการเมืองของวารสาร

วารสารในฐานะสื่อมวลชน จะส่งผลกระทบต่อบุคคล กลุ่มบุคคล และต่อสังคมโดยรวม อย่างไรก็ตาม จะพิจารณาได้โดยอาศัยกรอบความคิดในการพิจารณา 3 ด้าน (Schramm อ้างถึงใน ระเบียบวาระ ประกอบผล 2528: 34-35) คือ

1. ในด้านความคิด

สื่อมวลชนอาจจะทำให้เกิดสิ่งต่าง ๆ หลายประการคือ

- 1.1 การทำให้เกิดความกำกวม และการตัดสินใจความกำกวม
- 1.2 การก่อให้เกิดทัศนคติ
- 1.3 การกำหนดเรื่องพิจารณา
- 1.4 การขยายระบบความเชื่อของบุคคล
- 1.5 การทำความแจ่มชัดเกี่ยวกับค่านิยม

2. ในด้านความรู้สึก

- 2.1 การทำให้เกิดความกลัวและความวิตกกังวล
- 2.2 การเพิ่มหรือลดกำลังใจ หรือการทำให้หมดความรู้สึกผูกพัน

3. ในด้านพฤติกรรม

- 3.1 การเร่งเร้าให้ลงมือทำ หรือหยุดยั้งการกระทำ
- 3.2 การก่อให้เกิดประเด็นปัญหา หรือการตัดสินใจประเด็นปัญหา
- 3.3 การบรรลุถึง หรือการจัดให้มีทฤษฎีเพื่อการลงมือปฏิบัติ (ตัวอย่าง เช่น

การเดินทางทางการเมือง)

3.4 การทำให้เกิดพฤติกรรมที่เป็นประโยชน์สุขของผู้อื่น (ตัวอย่าง เช่น การบริจาคเงินเพื่อการกุศล)

ในการประเมินคุณค่าทางการเมืองของสื่อมวลชนใด ๆ ยังมีข้อที่พึงตระหนักไว้อย่างสำคัญอีก 2 ประการ คือ ประการแรกในการศึกษาเนื้อหาของสื่อมวลชนอันเป็นผลผลิตทางปัญญาที่เกิดจากประสบการณ์ทางสังคมของมนุษย์ จำเป็นที่จะต้องให้ความสำคัญกับการทำความเข้าใจสภาพแวดล้อมทางสังคม และมีติประวัติศาสตร์ของข้อเขียน และสื่อมวลชนนั้นควบคู่ไปกับการวิเคราะห์โครงสร้างการดำเนินงานของสื่อมวลชน แต่กรณีการประเมินคุณค่าทางการเมืองและภูมิปัญญา จะต้องประเมินที่ตัวสื่อมวลชนนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องเน้นที่การประเมินเนื้อหาสาระที่ปรากฏในสื่อมวลชน มิใช่ประเมินผู้เขียน หรือสิ่งแวดล้อมของเนื้อหาของสื่อมวลชนนั้น ๆ เพราะว่าความเข้าใจเกี่ยวกับผู้เขียนและสิ่งแวดล้อมทางประวัติศาสตร์อาจจะทำให้การประเมินคุณค่าของสื่อมวลชนผิดพลาดได้ (Wimsatt อ้างถึงใน เจตนา นาควิธระ 2527: 27) ทั้งนี้เพราะเนื้อหาข้อเขียนของสื่อมวลชน เป็นเพียงส่วนหนึ่งของผลผลิตทางปัญญาและปฏิบัติการทางการเมืองหรือกิจกรรมทางปัญญาของนักเขียนเท่านั้น นักเขียนหรือปัญญาชนเหล่านี้ยังแสดงกิจกรรมทางปัญญาผ่านช่องทางสื่อสารอื่น ๆ อีก

ประการที่สอง ในการประเมินคุณค่าทางการเมืองของสื่อมวลชน มักจะมีความโน้มเอียงในการคาดหวังต่อประสิทธิผลของสื่อมวลชนสูงเกินความเป็นจริง เช่น มีการประเมินว่างานเขียนสามารถทำให้สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะงานเขียนที่มีอิทธิพลทางการเมืองสูง แต่ในทางที่เป็นจริง การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่กระทำกันได้สำเร็จ มิใช่แต่เป็นเรื่องของการปลุกระดมทางปัญญาอารมณ์แต่เพียงอย่างเดียว หากยังเป็นเรื่องของการเคลื่อนไหวทางการเมืองในรูปการต่าง ๆ และขึ้นอยู่กับความสละสลวยของสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองด้วยเพียงแต่ว่าถ้าสังคมเปิดโอกาสให้สื่อมวลชนนำเสนอภูมิปัญญาทางการเมืองต่าง ๆ อย่างเสรี ก็จะทำให้สมาชิกของสังคมนั้นมีความรู้ ความเข้าใจและสามารถคิด วิเคราะห์และตัดสินใจที่จะแสวงหาทางเลือกใหม่ให้แก่สังคมในทางที่สันติมากขึ้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย